

Badelunda kyrka

Omläggning av kyrkogårdsmur

Antikvarisk rapport

Badelunda kyrka 1:1
Badelunda socken
Västerås kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Badelunda kyrka

Omläggning av kyrkogårdsmur

Antikvarisk rapport

Badelunda kyrka 1:1
Badelunda socken
Västerås kommun
Västmanland

Helén Sjökvist

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsfoto: Badelunda kyrka och kyrkogårdsmur sedd från sydväst. Foto: Helén Sjökvist.

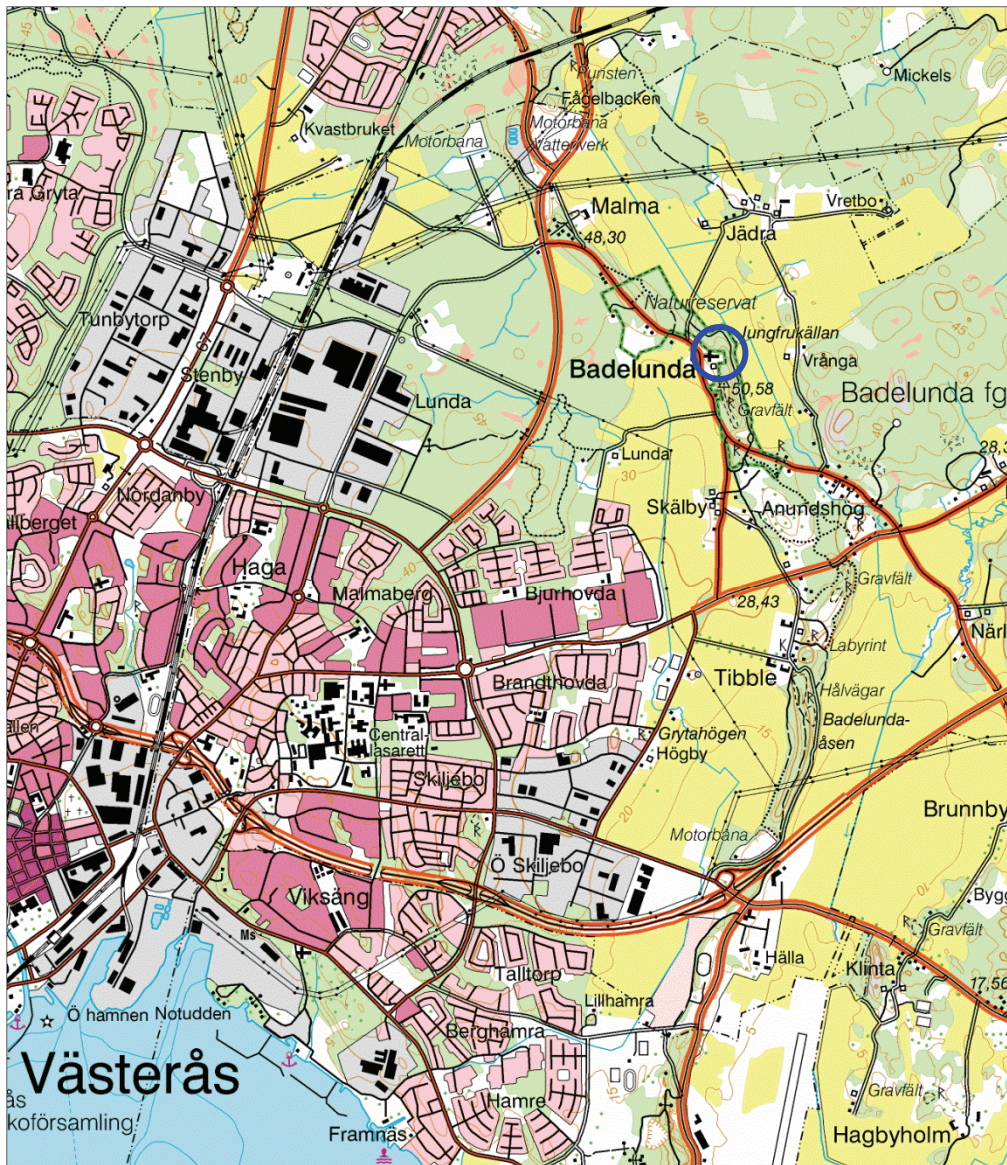
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN:978-91-7453-238-8

Tryck: Just Nu, Västerås 2013.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund	5
Historik.....	5
Genomförande	7
Resultat	12
Referenser.....	13
Kart- och arkivmaterial	13
Otryckta källor.....	13
Litteratur.....	13
Tekniska och administrativa uppgifter	13

Figur 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Inledning

Under 2012 har kyrkogårdsmuren kring Badelunda kyrka delvis byggts om. Kyrkogården är utsträckt i öst-västlig riktning på en avsats av Badelundaåsen. Tillstånd till arbetet gavs av Länsstyrelsen 2011-10-04 med dnr 433-4255-2011. Stiftelsen Kulturmiljövård anlätades av kyrkogårdsförvaltningen i Västerås för antikvarisk medverkan.

Bakgrund

Historik

Badelunda kyrka uppfördes troligen under sent 1200-tal och omfattade då den nuvarande kyrkans östra del samt koret, vilket då var lägre och smalare.¹ Under 1300-talet tillkom sakristian och under tidigt 1400-tal tillbyggdes även ett vapenhus i söder. På 1650-talet kom kyrkan att förlängas omkring 10 meter mot väster.

På 1870-talet konstaterades att kyrkogården runt om kyrkan var otillräcklig för socknens behov och man fattade beslut om en utvidgning. Vid en inventering 1872 noterades att beslutet omfattade en utvidgning mot norr.² Det förslag som upprättades 1876 omfattade emellertid en utvidgning mot öster, vilken samstämmer väl med dagens utbredning.³ Eftersom den gamla kyrkogårdens mur i söder löpte relativt parallellt med kyrkoväggen valde man att utgå från denna. Därefter lades resten av kyrkogården ut med räta linjer, till skillnad från den äldre kyrkogårdens mer skeva form. Även ett nytt och linjerätt gångsystem lades ut på kyrkogården.

På kyrkogårdens norrsida finns det kvar ett gjutjärnsstaket från 1890-talet.⁴ Sedan 1940-talet omgärdas kyrkogården i övrigt av en mur, bestående av runda fältstenar som förankrats i ett KC-bruk efter förslag av arkitekten Einar Lundberg. Muren har en avtäckning av Ölandskalksten. Öppningarna i väster, söder och norr består av putsade grindstolpar med toppiga, kopparklädda tak och svarta järngrindar.

Figur 2. Badelunda kyrka med bogårdsmur avbildad i Olof Graus Beskrifning öfver Wästmanland från år 1754.

¹ Hammarskiöld 2004.

² Hammarskiöld 2004.

³ 19-bad-139

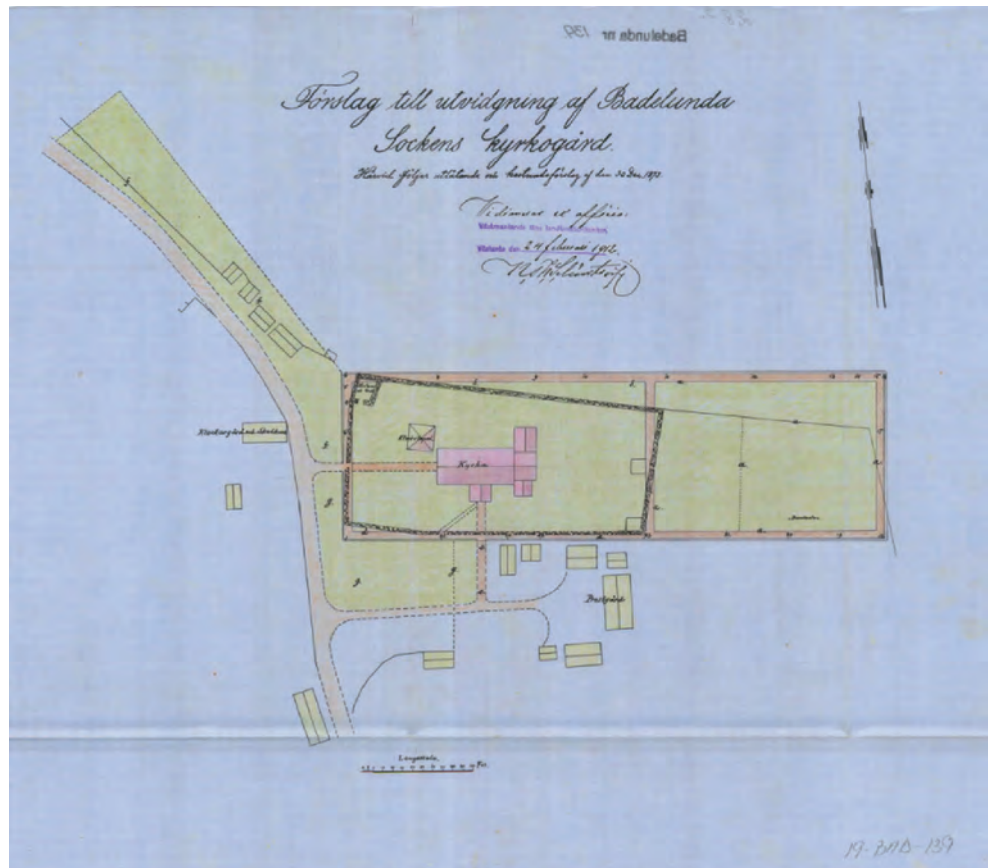
⁴ Hammarskiöld 2004.

Figur 3. Badelunda prästgård 1652. En bogårdsmur är markerad runt om kyrkan men frågan är hur exakt inmätt den är. Lantmäteristyrelsens arkiv akt. T4-24:t1:56-57.

Figur 4. Karta över Badelunda prästgårds ägor 1848 med en något skev form. Lantmäterimyndighetens arkiv akt: 19-bad-84.

Figur 5. Förslag till utvidgning av Badelunda kyrkogård 1876. Den gamla kyrkogårdens bogårdsmur ligger inmarkerad med en mörkare linje. Den nya kyrkogården är markerad med ett nytt gångsystem i brunt. I den gamla kyrkogårdens nordvästra hörn är en materialbod redovisad. Lantmäterimyndighetens arkiv akt: 19-bad-139

Genomförande

Den aktuella kyrkogårdsmuren i Badelunda är uppförd som en skalmur med dålig sammanbindning mellan skalmurar och murkärna. Inne i muren var bruket troligen av ett relativt svagt KC-bruk. På de delar som finns kvar av krönet på den södra muren syns att fogbruket mellan krönets kalkstensplattor ursprungligen varit infärgat med rött pigment.

Sedan tidigare har kalkstensavtäckningen på muren renoverats på den södra murens östra parti samt den östra muren och norra muren.

Grundläggningsstenarna för muren under mark har fått ligga kvar och muren kom endast att plockas ned till marknivå. Man har alltså inte utfört några markingrepp.

I anslutningen till den västra murens södra avslut återfanns en gjuten stötfog, varför man kan ana att murdelarna uppförts i olika etapper.

De första omkring tio metrarna på södra muren som åtgärdades 2012, i höjd med prästgårdens mangårdsbyggnad, lades i ett rent kalkbruk. Efter diskussioner med antikvarisk medverkande och länsstyrelsen övergick man därefter från kalkbruk till ett KC-bruk i murarna. Bruket blandades 50/50 mellan cement och kalkbruk.

Under kalkstensplattorna lades en ganska tjock avjämningsyta av jordfuktigt bruk för att få plattorna att ligga jämnt då de är lite olika tjocka etc. Därefter primades med cementvatten för att få bättre fäste för kalkstenen.

De fogar som användes vid tidigare renovering var av modern typ, flexfogbruk, i en grå kulör. Fogarna blev då mycket framträdande i förhållande till det äldre utförandet med infärgade röda fogar vilka samstämde bättre med ölandskalkstenens kulör. Av antikvariska skäl bytte man därför fogbruk och valde istället ett infärgat bruk i höjd med den södra entrén där man fick ett naturligt avbrott. Istället för modern fog har man använt sig av ett KC-bruk som blandats med lite extra sand för att bli stadigare. Man har även pigmenterat bruket på plats.

Under arbetet har 15 kalkstensplattor fått bytas ut då de spruckit.

En del av södra muren, i höjd med prästgården, var förstärkt med armeringsjärn vilket försvårade rivningen. Några meter av muren var här mycket mer robust än i övrigt. I övrigt har den varit mycket enkel att bila ned.

Figur 6. Södra muren hade under tidigare renoveringsetapp fått relativt ljusa och breda fogar mellan kalkstensplattor. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 7. Äldre fogar är infärgade med rött pigment. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 8. Norra muren med lite tunnare fogar mellan stenplattorna. Resultatet blir inte lika framträdande fogar. Problem tycks dock finnas med att materialet i fogarna kan spricka vilket ger risk för vatteninträngning i murarna och därefter kalkutfällningar eller på sikt urlakning av bruket i muren. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 9. Västra muren med ett stort antal urfallna stenar. Fogarna mellan kalkstensplattorna är i stora delar borta. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 10. Västra muren mot norr med partier av urfallna stenar. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 11. Södra muren mot öster med vissa urfallna stenar. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 12. Gjuten betongsula under västra muren. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 13. Andelen urfallna stenar är mindre på västra murens utsida. På bilden anas även att fogbruket har lite olika färgton, troligen är vissa delar ett ganska svagt kc-bruk medan vissa delar är mer cementstarkt. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 14. Äldre utjämning under kalkstensplattor med urlakat bruk. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. Pigmenterade fogar. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 16. Södra muren sedd från sydväst. Muren är nedplockad till marknivå. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 17. Södra muren sedd från öster. Återläggningen är påbörjad med kallebruk. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Kvarstående parti av den södra muren. Muren är uppförd i fältsten med dålig sammanbindning mellan skalmurar och kärna. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 19. Stötfogen i sydväst gör att man kan ana att murpartierna är uppförda i olika etapper. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 20. Södra muren nedplockad, sedd mot öster. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 21. Södra muren under återuppbyggnad, sedd mot väster. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 22. Sydvästra hörnet av muren färdigomlagd. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 23. Nordvästra hörnet av muren, vattning av fogar. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 24. Sydvästra hörnet sett från kyrkogården. Arbetet är färdigställt. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 25. De nya rödpigmenterade ke-fogarna harmonierar betydligt bättre med den röda kalkstenen än tidigare använda gråa fogar av modernt fogmaterial. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 26. Södra muren. Den nyomlagda muren möter den äldre. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 27. Södra muren efter färdigställande. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 28. Anslutning mellan omgjord och äldre mur i nordvästra hörnet av kyrkogården. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 29. Kyrkogårdens nordvästra hörn med bårbus som integrerats i muren. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 30. Västra muren sedd mot norr. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 31. Nordvästra muren med mötet mellan nyomlagd mur och äldre mur. Foto: Helén Sjökvist.

Resultat

Den första delen av muren lades i ett rent kalkbruk enligt tidigare handlingar och ansökan. Då det visade sig vara dels mycket tidsödande och dels var muren redan tidigare lagd med KC-bruk gav Länsstyrelsen klartecken till en inblandning av cement så länge det inte blev ett alltför för starkt bruk. Detta får emellertid sägas vara en rent antikvarisk ståndpunkt. Graniten i sig skulle mycket väl tåla ett än mer cementstarkt bruk.

Den västra delen av muren samt fram till entrén på södra delen har fått rödtonade fogar vilket gav ett mer autentiskt utseende även om fogarna är bredare än originalet. Kulören samstämmer bättre med tonen på kalkstensplattorna och resultatet är därför avsevärt bättre än den grå fogmassa man använt under tidigare etapp.

Generellt har muromläggningen genomförts på ett sätt som gör att muren har kvar mycket av sitt ursprungliga utseende.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv:
Akt. T4-24:t1:56-57.

Lantmäteriverkets arkiv:
Akt: 19-bad-84.
Akt: 19-bad-139

Otryckta källor

Hammarskiöld, Rolf. 2004. Karakterisering av Badelunda kyrka. Västerås stift.

Litteratur

Grau, Olof. 1754. Beskrifning öfwer Wästmanland med sina städer, häradar och socknar. Utg. av Wästmanlands Allehanda. Nytryck 1904. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	12045
Länsstyrelsen dnr:	433-4255-2011
Fastighetsbeteckning:	Badelunda kyrka 1:1
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Badelunda
Beställare	Västerås kyrkogårdsförvaltning
Entreprenör:	Köpsells Murnings AB Västerås
Antikvarisk medverkan:	Helén Sjökvist Stiftelsen Kulturmiljövård Stora gatan 41 722 12 Västerås